

CORSENDONCA

Corsendonk® bier

Pater zacht en donker

Agnus pittig en blond

P208832
ISSN 0779-5785
Trimestrieel tijdschrift
22ste jaargang
april-mei-juni 2004

v.u.: Roger Van Mierlo
Draaiboom 4
2360 Oud-Turnhout

Kantoor van afgifte : 2360 Oud-Turnhout

VOOR AL UW FEESTEN

ALTA RIPA

Engelstraat 6 2360 Oud-Turnhout
Tel. 014/45.01.01

VERZEKERINGSKANTOOR

JAN AERTS

ALLE VERZEKERINGEN

St.-Antoniusstraat 20 2360 Oud-Turnhout
Tel. 014/42.30.92

© **CORSENDONCA** : Alle artikels overgenomen uit ons driemaandelijks tijdschrift moeten de vermelding "Uit Corsendonca" dragen, met de jaargang, nummer, pagina en de naam van de auteur.

Omslagillustratie : Het wapenschild van Norbertus Franciscus Bols (1691 - 1767)

CORSENDONCA

Voorwoord

Tijdens de maanden juli en augustus kan je deelnemen aan de jaarlijkse fotozoektocht.

Deze fotozoektocht is een inrichting van de KWB Oost-

hoven & Oud-Turnhout (centrum), dit in samenwerking met de dienst Toerisme en onze Heemkundekring Corsendonca. Aan deze fotozoektocht zijn diverse prijzen verbonden. U kunt deze "fotozoektocht" aanschaffen in het Hofke van Chantraine, alsook bij alle bakkers van Oud-Turnhout. De opbrengst van dit zomerbeuren is steeds ten voordele van een goed doel. De winnaars ontvangen in september een uitnodiging om hun prijs in ontvangst te nemen. Op deze prijsuitreiking is het steeds gezellig samen keuvelen en napraten.

Vanaf 1 januari 2004 is de "Archeologische Dienst Antwerpse Kempen" ofwel "ADAK" een zelfstandige projectvereniging. ADAK is een dienst die ontsproten is in de schoot van onze heemkundekring Corsendonca. Al vroeger, voelde wij het belang van dergelijke vereniging, Onder de stuwende kracht van Wim Van Hout heeft onze heemkundekring Corsendonca in samenwerking met het "Instituut voor het Archeologisch Patrimonium" in 1996 een archeologisch onderzoek laten uitvoeren op een weide naast de Sint-Bavokerk. Dit onderzoek onder leiding van archeologe Rica Annaert en vele vrijwilligers van het Turnhoutse Sint-Pietersinstituut voldeed aan onze verwachtingen. 11de eeuwse boerderijen en een greppelcomplex werden opgegraven¹. De bodem van onze Kempen bezit nog

vele sporen vanuit een rijk verleden. Dit verder onderzoeken kost geld, veel geld, vandaar het belang van deze projectvereniging. Archeoloog Jef Van Doninck is fulltime in dienst bij ADAK. Voor hen die nuttige informatie hebben kunnen zich altijd wenden tot Jef via 014/443385 of via Email : jef.vandoninck@turnhout.be.

Op 12 september is het "Open Monumentendag". Dit jaar staat deze opendeurdag in het thema van de natuur. Onze gemeente kan hierop niet ontbreken, Oud-Turnhout bezit een tal van parels, uit de natuur gesproten. Noteer nu al deze datum in uw agenda.

Het "Hofke van Chantraine" is een vzw met verschillende partners. De naam begint stilaan aan bekendheid te winnen. Ook ver buiten Oud-Turnhout weet men dat het "Hofke van Chantraine" iets Oud-Turnhouts is. Om dit "Hofke" te ondersteunen is men op zoek naar bijkomende bestuurders, mensen die mee willen werken aan de uitbouw ervan.

Interesse om mee de kar te trekken van dit prachtige project, of u wilt wel inlichtingen over de werking van "Het Hofke van Chantraine". Aarzel niet, en neem contact op met Wim Van Hout, voorzitter van het "Hofke van Chantraine" of via Bea Geudens, permanent medewerker Heemkunde, Toerisme. Dit kan tijdens kantooruren via 014/479494 of via mail info@hofkevanchantraine.be. U kunt ook, voor meer info, de website bezoeken via : <http://www.hofkevanchantraine.be>.

Jan Sels
Voorzitter.

¹ De resultaten van deze opgravingen kan je nalezen in ons boek "Zand op de schop", Oud-Turnhout, Corsendonca, 2000. Dit boek is nog te verkrijgen bij al onze bestuursleden of in het "Hofke van Chantraine". Prijs €14,70.

Tijdens de oorlogsjaren

Nu dat het dit jaar 60 jaar geleden is dat ons land bevrijd werd, zijn de oorlogsverhalen weer zeer actueel. Dit maakt de herinnering weer voor een tijd levendig en voorkomt dat sommige verhalen verloren gaan.

Mijn verhaal gaat niet zozeer over grote gebeurtenissen, maar over een deel van het leven van een gewone man tijdens de bezetting. Mijn vader was bevriend met de familie van Stefanie Wouters uit Oosthoven. Op zichzelf was dit misschien niet belangrijk, ware zij niet de moeder van Rik Van Steenberghe. Op die manier begon de vriendschap tussen Rik en mijn vader tijdens de oorlogsjaren, toen hij nog een opkomend renner was.

Toen hij getrouwd was woonde Rik met zijn vrouw Maria op de Steenweg op Turnhout in één van de huizen aan de Aa. Vele jongelingen op weg naar school zagen hem hier dan ook trainen en probeerden hem tevergeefs te volgen.

Rik was ook niet om een grap verlegen. In de vakantie liep de jeugd van de Steenweg op Oosthoven loopwedstrijden rond het plein waar nu de Aldi staat. En op een warme dag stond Rik voor zijn deur aan zijn fiets te werken. Toen dat jonge volkje voorbij kwam hield hij hen tegen en toonde ze een potje met een bruin goedje in. Als ze dit aan hun benen smeerden zouden ze eens zo hard lopen, want hij gebruikte dit ook om snel te fietsen. Enkele onder hen lieten zich letterlijk het goedje aansmeren. Zij liepen inderdaad heel snel, maar wel om van hun moeder weg te komen. Want deze laatste kreeg 's avonds de vuile fietsolie niet van hun benen.

Rik kwam veel bij mijn ouders op de Wissel en 's avonds werd er duchtig met de kaarten gespeeld. Volgens moeder ging dat

Rik Van Steenbergen en Louis Bastiaensen bij hun laatste ontmoeting in Oostmalle in 1999

soms zo hevig dat je ze op straat hoorde roepen.

Vader nam al vlug de jonge Van Steenbergen in zijn beginjaren als wielrenner mee onder zijn vleugels en ging met hem naar de koersen als verzorger en begeleider.

Deze verplaatsingen waren niet zo vanzelfsprekend. Zo was er bijvoorbeeld een koers in Waregem in 1943.

In de vroege morgen vertrokken ze met de trein naar Antwerpen. Daar aangekomen kregen ze te horen dat er geen treinen meer naar Gent reden omdat de spoorlijn gebombardeerd was. Dan maar verder met de fiets naar Waregem, waar Rik de koers reed en deze ook won.

Omdat ze niet meer voor de avondklok thuis geraakten, moesten ze daar overnachten.

De volgende dag terug met de fiets naar Antwerpen en vandaar met de trein naar huis.

Vandaag niet meer voorstelbaar.

Ook op gebied van verzorging was alles zeer primitief. Tijdens een koers had Rik zijn achterwerk open gereden en hij vroeg vader of hij iets bij zich had om dit te verzorgen.

Vader had niets bij, behalve een fles eau de cologne. Voor Rik was dit beter dan niets.

Hij legde zich op tafel en vader liet enkele druppels op de wonde vallen. Nog nooit had hij Rik zo hard horen roepen.

Rik keek ook niet op een inspanning als hij iemand kon helpen. Mijn oudste zus had een voedselvergiftiging opgelopen door een slecht ei. Dokter Hus vond het spijtig dat er geen sinaasappelen waren, voor de vitamines, om het kind vlugger te laten herstellen. Dit was voor Rik geen probleem, hij kende in Brussel een adres waar je nog fruit kon kopen. Hij vertrok met de fiets naar Brussel en kwam 's avonds terug met één kilo appelsienen. Over de prijs heeft vader nooit iets gezegd, want

waarschijnlijk kwamen deze vruchten van de zwarte markt. Rik was, als sportman, ook gekend bij de Duitsers. Zo kwamen ze van een koers in Balen en het was reeds na de avondklok. In Mol werden ze tegengehouden door de Feldgendarmen en meegenomen voor controle. Ze werden voorgeleid bij de onderofficier van wacht. Toen deze de verdachte zag, sprong hij recht en riep: "Mein Gott, der Rik Von Steinbergen".

De Feldwebel was een fervent wielierliefhebber en toen het duidelijk werd waar het om ging, kregen ze een Ausweis om verder naar huis te gaan.

Na de oorlog is vader bij de RTT gaan werken en zijn de contacten minder geworden, maar ze hebben elkaar nooit volledig uit het oog verloren. De laatste jaren belden ze elkaar regelmatig op en acht jaar geleden is Rik op de Wissel nog op bezoek geweest.

In 1999 hebben ze elkaar voor de laatste keer ontmoet in Oostmalle.

Hier vertelde Rik mij een verhaal van onder de oorlog en hij zei dat hij nooit zo ongerust geweest was als toen.

Op een keer waren zij in het station van Brussel-Noord en er was een controle door de Duitsers. Rik wist dat vader, als lid van het verzet, dikwijls een klein pistool bij zich had. Hoe dichterbij het controlepunt kwamen hoe sneller de hand van vader telkens naar zijn broekzak ging. Rik zag dit en vermoedde wat er zou gebeuren mochten ze worden tegengehouden. Toen ze probleemloos voorbij waren draaide vader zich om naar Rik en zei: "Je neus moeten snuiten en geen zakdoek bij hebben is toch vervelend." Rik zweette nog toen hij mij dit verhaal vertelde. Toen we doorgingen hield Rik mij tegen, schreef zijn adres op een bierviltje en vroeg me om hem te verwittigen mocht er met vader iets gebeuren.

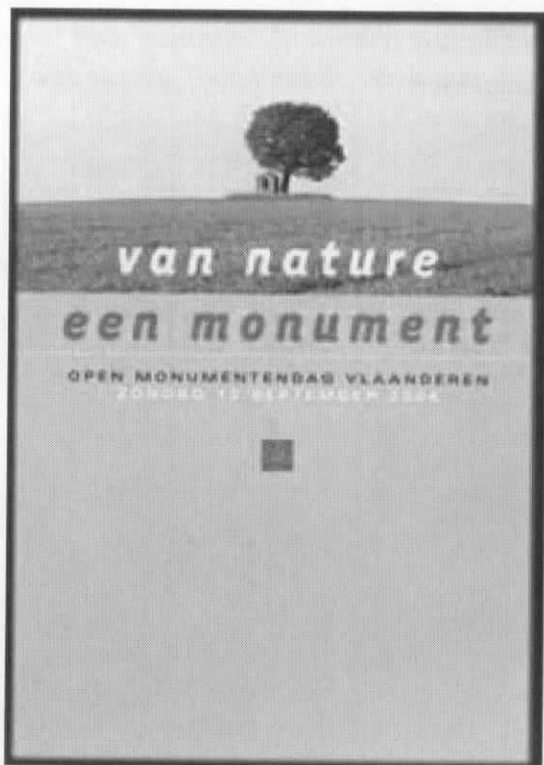
Vader is in november 2002 overleden en we hebben hem verwittigd, maar hij heeft niets meer van zich laten horen. Nu weten we waarom. Enkele maanden later stierf ook Rik, na een ernstige ziekte.

Jhonny Bastiaensen

Rik en zijn vrouw Maria met hun kind, deze foto is getrokken aan hun woning op de Stwg. op Turnhout rond 1946. De man met de hoed is vermoedelijk een reporter.

Open Monumentendag Oud-Turnhout - 12 september 2004 -

Onder het motto “van nature ... een monument” vindt op 12 september de 16de editie van de Open Monumentendag plaats. Na enige jaren van afwezigheid, neemt Oud-Turnhout dit jaar opnieuw deel aan deze jaarlijkse cultuurmanifestatie. Op 12 september worden twee unieke “natuur-monumenten” uitzonderlijk opengesteld voor het publiek.

De Echelkuil

In het Landschap De Liereman ligt het domein de Echelkuil, genoemd naar de kuilen waarin ‘echels’ –dialect voor bloedzuigers- werden gekweekt. In 1884 begon dokter Smagge uit Brugge met deze kwekerij. Hiervoor haalde hij bloedzuigers uit Polen en kocht oude paarden op de markt. De paarden kregen laarzen aan en werden in een vijver aan palen vastgebonden. De bloedzuigers zogen zich vast aan een paardenbeen en wanneer ze zich hadden volgezogen, lieten ze zich in de laars vallen. Daaruit oogstte de arts deze beestjes voor de verkoop aan Franse apothekers en ziekenhuizen. De Echelkuil van dokter Smagge is nog aanwezig, maar nauwelijks meer te herkennen.

De huidige vijvers werden in de jaren dertig gegraven door de nieuwe eigenaar, Joseph Misonne. Hij bouwde in 1934 een jachthuis in de Echelkuil. Dit jachthuis bestaat geheel uit beton –toen een zeer duur materiaal- dat zo gevormd en geverfd is alsof het huis van natuursteen en boomstammen gemaakt is. Vanaf het balkon had men een weids uitzicht over het landgoed en de gebieden rondom. De familie had toestemming van de koning om iedere boom die het uitzicht op de heide belemmerde te kappen, ook bomen op andermans grond. Het huis en het landgoed zijn beschermd als landschap.

Begin 1997 kocht het Vlaams Gewest het domein de Echelkuil. In 2004 werd het een erkend Vlaams natuurreservaat. Wegens de kwetsbare natuurwaarden is de Echelkuil niet vrij toegankelijk.

Op 12 september kan u het domein bezoeken onder begeleiding van een natuurgids. In het Bezoekerscentrum kan je terecht

voor een aanvullende tentoonstelling met historische foto's over de geschiedenis van de Echelkuil en het Landschap De Liereman.

Tuin van het Schildershof

Begeleide rondwandelingen langs de Sint-Bavokerk (15 de eeuw) en zijn oude kerkhof, van nature een monument. De voormalige pastorij van Sint-Bavo (1895), thans het kunst- en heemmuseum Hofke van Chantraine genoemd, een klasse tuin anno begin 20ste eeuw. De tuin van het Schildershof (1908) indertijd ontworpen naar het voorbeeld van kunstschilder Monet en voormalig atelier van kunstschilder Albert Sohie (1873 – 1927); woningen nrs 48 en 50 in de Kerkstraat, voormalige woonhuizen van Albert Sohie en zijn vriend-schilder Eugeen Surinx (1850 – 1936).

Voor meer info over de vertrekuren van de begeleide wandelingen kan u vanaf augustus terecht bij:

Dienst Toerisme/heemkunde

Bezoekerscentrum Landschap De Liereman Schuurhovenberg 43 2360 Oud-Turnhout

Tel. 014-42 99 66

Fax 014-42 99 03

e-mail: bc.deliereman@natuurpunt.be

Hofke van Chantraine Kerkstraat 46 2360 Oud-Turnhout

Tel. 014-47 94 94

Fax 014-65 25 18

18^e eeuwse eigenaars te Oud-Turnhout

Oud-Turnhout is van oorsprong een landelijk agrarisch dorp waarvan het overgrote deel der bevolking aan landbouw deed. Van kleine keuters tot grote boeren en pachters, ze waren allen vertegenwoordigd. De groep van pachters bewoonden en bewerkten hoeves waarvan de bezitters vaak buiten de grenzen van onze gemeente woonden. Wie waren deze eigenaars? Waar woonden ze? Welke beroepsactiviteit hadden zij zelf? En hoe vergaarden ze de eigendommen in onze gemeente gelegen. We gaan trachten in deze reeks een antwoord te geven op al deze vragen.

In dit eerste (uitgebreide) deel maken we kennis met misschien wel de allerbelangrijkste eigenaar van het Turnhout in de 18^e eeuw:

Norbertus Franciscus Bols (1691–1767)

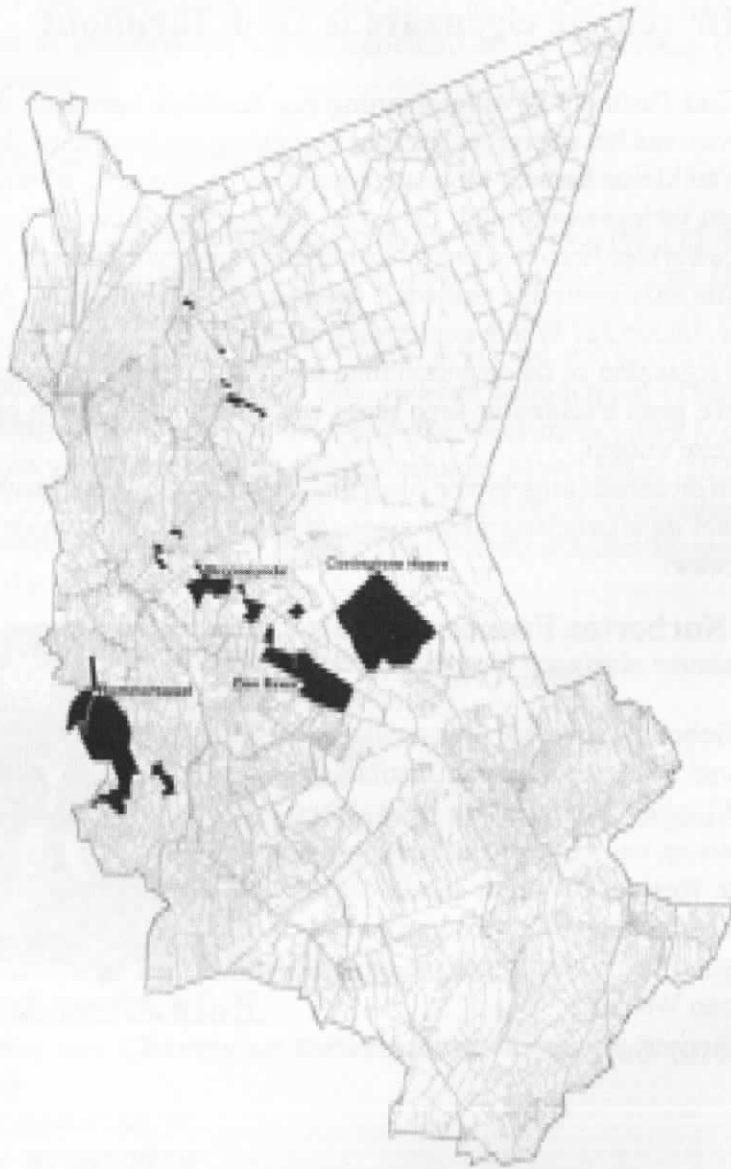
Geboren te Weelde op maandag 14 mei 1691 als zoon van Jacobus en Elisabeth Verbraecken. De Bols'en waren een vooraanstaande familie te Weelde. Dit wordt gestaafd door het feit dat er 30 leden van de Bols stam begraven liggen in de kerk van Weelde.¹

Norbert was in zijn jeugd een zeer

Bols z'Arendonck

¹ Info Heemkunde kring Ravels-Weelde-Poppel.

goede student, die aan de universiteit van Leuven medicijnen gaat studeren. In een lijst van Kempische studenten aangesloten bij de Turnhoutse studentenvereniging wordt hij vermeld in 1712.

Eenmaal afgestudeerd start hij een praktijk te Turnhout, alwaar hij in de zomer van 1721 zijn eerste echtgenote huwt: Clara Catharina Rinquet. Zij schenkt hem vijf kinderen, waarvan er verschillende vroeg sterven. Alleen van oudste dochter Anna Elisabeth vinden we later nog sporen terug.

In zijn vrije tijd is dokter Bols actief bij de broeders van Sint Joris, de gilde van de Voetboog, waar hij Franciscus Pauly leert kennen, die hoofdmans is van de gilde.² Door toedoen van heer Pauly zal zijn leven later nog een ingrijpende wending krijgen.

Norbertus Bols heeft intussen een stevige reputatie opgebouwd als arts, men komt van heinde en verre om zijn hulp in te roepen als er ergens een zwaar zieke is waar men geen raad meer mee weet. Dikwijls is het dan al te laat, en kan dokter Bols niet veel meer doen dan de familie met de harde feiten confronteren. Zoals die keer in oktober 1723 toen een inwoner van Rijkevorsel zijn hulp kwam vragen voor zijn vader die zwaar ziek met open wonden aan armen en benen op sterven lag.³ Hier kon uiteraard geen hulp meer baten.

Maar beroemd arts of niet, Norbert kan niet verhinderen dat zijn eigen vrouw Clara Rinquet reeds na zes jaar huwelijk sterft. Twee jaar later luiden de huwelijksklokken echter opnieuw wanneer de 19-jarige Maria Isabella Josepha Van Laer hem het ja-woord geeft. Isabella is de dochter van Peeter Van Laer licentiaat en schout van Beerse en Isabella Proost, die op haar

² SAT Goedenisregister 1046 folio 60.

³ SAT Doos Bols, los manueel 11 oktober 1723.

buurt dochter is van Guilliam Proost, secretaris en vondheer van Turnhout en omstreken, in zijn leven echtgenoot van Elisabeth Pauly.

In het daaropvolgende decennium zal Isabella dokter Bols zeven kinderen schenken, waarvan er vijf de meerderjarige leeftijd bereiken.

In de zomer van 1732 sterft Franciscus Pauly, de Heer van de vrijheid Arendonck. Deze was gehuwd geweest met Maria Catharina Bosschaert, maar kinderloos overleden. Bij testament had deze heer zijn bezittingen en titel overgedragen aan zijn achternicht Isabella Van Laer, mevrouw Bols.⁴ Die dus voortaan door het leven gaan als de heer en vrouw van Arendonck en Drackenhof te Vorselaar. De erfenis van heer Pauly kan je behoorlijk groot noemen. Een 20-tal pachthoeven verspreid gelegen op het grondgebied van Turnhout. Verschillende huizen ook in het centrum, zoals 'De Prins Van Luyck', 'De Fortuyn', 'Den Ossenkop', 'Sint Joris', en zijn eigen huis op de hoek van de Markt en de Herentalsstraat 'Den Rooden Schilt'.

Alles bij elkaar geteld meer dan 300 hectare akkerland, weiden, heiden, beemden en bossen. Verder waren er ook nog vele uitstaande renten en obligaties.

Op het grondgebied van het huidige Oud-Turnhout kunnen we vier pachthoeven definiëren: ♦De hoeve 'Rommerswael' op de grens met Turnhout, later beter bekend als 'De Slagmolen', ♦Het domein 'De Coninginnehoeven', later ook weer beter bekend als 'De Lint'.

♦De hoeve genaamd 'Den Brem ofte Silverenbergh'.

♦En een hoeve op het Brooseinde.

⁴ Testament notaris Fr Corbe, 1732. SAT Goedenisboek 1047 folio 88 en 113 declaratie 21 augustus 1733.

De echtgenoten Bols worden hiermee in één klap de grootste grondbezitters van Turnhout. Bij de plaatselijke burgerij stijgen ze hiermee ook geweldig in aanzien. Dit aanzien wordt nog vergroot als Norbert op 7 november 1733 door Keizer Karel VI in de adelstand wordt verheven.⁵ De naam 'dokter Bols' maakt plaats voor 'De heer Bols de Arendonck'.

Het zal echter nog een hele poos duren voordat de vruchten van deze erfenis kunnen geplukt worden, want aanvankelijk brengt die nalatenschap alleen maar zorgen en enorme kosten met zich mee. De gebouwen van wijlen heer Pauly waren allen in slechte staat, en kosten aan herstelling de eerste jaren veel meer dan ze opbrengen. Ook het huis 'Den Rooden Schilt' op de markt, was oud. Samen met het naastgelegen huis wat ooit gekocht was van de erfgenamen notaris Verschuereen word het in 1735 afgebroken, en opnieuw opgebouwd tot één grote mooie woning aangepast aan hun nieuwe status. De onkosten hiervoor liepen wel heel hoog op tot wel 50.000 gulden. Mevrouw Bols heeft hierover meermaals haar beklag gedaan bij enkele vriendinnen, zeggende dat al haar geld, zowel ontvangsten uit huur als de inkomsten van haar man wegsmolten als sneeuw voor de zon. En dan was hierbij nog niet inbegrepen de prijs van de mooie sierlijke trap die ze hadden laten maken voor de inkomhal, en die meer dan 4000 gulden koste.⁶ Maar het uiteindelijke resultaat moet wel prachtig geweest zijn.

De heer Bols krijgt het ook veel drukker met het beheer van zijn eigendommen, zodat hij het beroep van arts moet opgeven.

⁵ Wapenboek van de Belgische adel van de 15e tot de 20ste eeuw, Gemeentekrediet 1992.

⁶ SAT Goedenisregister 1050 folio 9, attestatie van 26 februari 1753.

Laten we even dieper ingaan op de eigendommen te Oud-Turnhout. De hoeve te **Brooseinde**⁷ was door de heer Marcus Pauly, rentmeester van hare doorluchtige hoogheid Amalia Van Solms ooit gekocht van Joannes Carolus De Keersmaecker, en omvatte behalve het aangelegen erve van 600 roeden (ca 2 hectare) ook velden en beemden zoals 'Het Peeterceli Blockxken, Het Eerssel, Het Peertsvelleken, De Richt, Den Hollen Driesch, Het Braeckvenne, Het Loyvers, Den Wynthof', samen goed voor 10 hectare Oud-Turnhouts grondgebied.

Dan was er de '**Coninginnehoeve**', een gebied van moeren, heiden, water en bossen bij het 'Moddergoor', nu gekend als 'De Lint'. Dit gebied was in 1656 door de Hertogin van Brabant voor 7500 gulden verkocht aan haar rentmeester Johan Pauly. (vader van Marcus en grootvader van Franciscus) De oppervlakte bedroeg ca 40 hectare.⁸ In de acte lezen we: "Seeckere eene hoeve geheeten de Coninginne hoeven, met allen den anderen toebehoorten van moeren heylanden, als anderssints daer toe behooren, gelegen achter den Gehuchte van Outturnhout, ontrent het moddegoir ... regenoterend ronthom de vrunte en de pueterye".

Hoeve of stede '**Den Brem** ofte Silverenbergh' was gelegen voorbij de molen van Oud-Turnhout, aan de overkant van de baan.⁹ In oude tijden eigendom van Gillis Van Sibben, die het verkregen had van zijn voorouders. Hij verkocht ze in 1647 aan Rochus Van Meurs, daarna Mathijs Van Meurs, die het goed op zijn buurt doorverkocht aan Johan Willemsen. Deze laatste verkocht 'Den Brem' in het voorjaar van 1688 aan rentmeester

7 Gesitueerd Brooseinde 71 Oud-Turnhout.

⁸ SAT Goedenisregister 1033 folio 55, 22 november 1656;

⁹ Deze was gelegen in de buurt van de hoek Oude Arendonkse Baan – Witte Bremlaan – Smedes Hof.

Marcus Pauly. In de verkoopacte lezen we: "eene hoeve ofte stede gelegen onder outturnout genaempt den Brem ofte Silverenbergh bestaende in huyslinge hovinge schuere stalle schobbe driesche perceelen van winnende landen weyden heyden vijvers torfvelden moeren houtwas etc groot 10 bunderen". De hoeve is reeds lang verdwenen¹⁰, maar de naam is gebleven.

De Hoeve '**Rommerswael**' dan, deze lag op de grens met Turnhout. De bijbehorende percelen liggen dan ook gedeeltelijk te Schorvoort en de Mellen. Een 20-tal hectaren groot en in 1660 door Johan Pauly gekocht van jonker Jan Frederick Van der Gracht heer van Vremde Eekhoven Olmen en hoogbaljuw van het land van Waas, en zijn familie. Deze edele heer had familiale banden met Geertruyt van Romerswael, die voordien eigenaar was van deze hoeve, leenroerig onder het hof van Champtrain.

De omschrijving der goederen in deze verkoopacte is als volgt: "seeckere schone hoeve metter huysingen schuere stallingen ronthom bewatert met sijne groote grachten hoven boomgaerden bossen plantagien bempden weyden landen wouwers en heyden gestaen en gelegen binnen de voorschreven vryheyt op den gehuchte van Schoirvoirt groot int geheel ontrent veertich bunderen" Jan Bos was de pachter in die tijd. In 1669 werd er een 'slagmolen' geïnstalleerd, wat ook de latere naam van de hoeve en de straat gaf.

Verder waren er een viertal beemden en bossen aan de Schuurhovendijk en de Gooren. Deze waren geen erfenis van Pauly, maar gekocht van de erfgenamen der weduwe Adriaen Van Eyck.

Het tweede huwelijk van de heer Bols duurde ook geen eeuwigheid. Isabella Van Laer, vrouw van Arendonck sterft in 1741 na

¹⁰ Laatste vermelding van de hoeve 1688.

nog geen 12 jaar huwelijk. Heer Bols 'd Arendonck blijft achter met zijn twee zonen Josephus en Jan Baptist en drie dochters Theresia, Petronella en Anna Francisca. Allen tussen de twee en tien jaar oud. Met daarbij de tienerdochter Anna Elisabeth uit zijn eerste huwelijk.

Als de kinderen eenmaal de volwassen leeftijd hebben bereikt is het eerst Anna Elisabeth die huwt met de heer Martinus Van Hoof en uitwijkt naar Eindhoven.

Dochter Theresia Maria Francisca huwt in 1751 Joannes Baptista de Herckenrode, heer van Steenbergen en hoofdmijer van de stad Leuven, alwaar zij zich ook zullen vestigen.

De tweede jongste van de familie: Petronella Maria Isabella trouwt Petrus Franciscus Rudolf du Bois dit Van den Bosch in juni 1754.

Anna Francisca, de jongste blijft ongehuwd, en vestigt zich te Brussel.

Op de dag voor kerstmis 1767 overlijdt heer van Arendonck Norbertus Franciscus Bols op 76-jarige leeftijd. Hij wordt begraven in de Sint Pieterskerk van Turnhout in het graf dat ze daar gezamenlijk hebben met de familie Proost.¹¹

Zijn aanzienlijke erfenis wordt verdeeld onder de vijf kinderen. De titel van Heer van Arendonck gaat logischer wijze over naar de oudste zoon Norbertus Josephus Bols 'd Arendonck, licentiaat in de rechten en advocaat bij de raad van Brabant. Hij is ook een begenadigd dichter, zijn uitgegeven werken bevestigen dat.¹² Norbert Joseph is ongehuwd.

Na overlijden van heer de Herckenrode hertrouwd dame Theresia Bols 'd Arendonck in 1773 te Leuven met Philippe

Norbert Van der Stegen de Putte, en trekt naar 'Château de la Motte' te Groot-Gelmen in Limburg.

Wanneer Norbert junior, heer van Arendonck zonder nakomelingen sterft in 1784 gaat de titel over op zijn jongere broer heer Joannes Baptista Franciscus Petrus Bols de Draeckenhof, wonende te Brussel.

Het is hij die de allerlaatste heer van Arendonck zal zijn. De Franse omwenteling heeft al deze adeltitels en vrijheden afgeschaft. Wat gebeurt er verder met de goederen gelegen te Oud-Turnhout? De hoeve te Brooseinde in bewin bij Adriaen Princen gaat naar Anna Francisca Bols. Ze wordt in 1818 verkocht aan de heer secretaris de Fierlant.

De Coninginnehoeve, blijft nog een hele tijd gedeelde eigendom van de erfgenamen Du Bois en de Herckenrode, samen met de heer Petrus Joseph Dierckx, advocaat te Turnhout, die een vriend is van de familie. De latere naamgeving 'De Lint' is te danken aan de kadastrale omgevingsnaam die luid: 'De Lint Bosschen'. Hoeve 'Den Brem' verdwijnt, en de percelen worden verkocht aan verschillende eigenaars,¹³ gelukkig blijft de naam bestaan door de kadastrale omgevingsnaam 'Den Breem'.

En tot slot De Slagmolen alias 'Rommerswael' in huur bij Peeter Lommelicus gaat naar Theresia en Anna Francisca. Word vervolgens in 1818 verkocht aan Charles de Jambline, rentheffer te Emine (prov Namen).

Tot hier de omschrijving van de eigendommen Bols te Oud-Turnhout.

Marc Berrens

¹¹ Geschiedenis der vrijheid Arendonk, Welvaarts 1887.

¹² Geschiedenis van Arendonk E.H.Coveliers 1937, Davidsfonds Arendonk.

¹³ Akte notaris Dierckx 6 september 1809.

Lagerausweis Nr. 1540

Name: *Van Den Avort*
 Vorname: *Jan*
 geb. am: *24. 10. 22*
 Zugang am: _____
 Abgang an: _____

Lager:
 Barackenunternehm. G. m. b. H.
 Wohnort: *Herzogenrath*
 Straße: *Herzogenrath*
 Firma: _____

Baracke Nr. _____
 Stub Nr. _____
 Obergruppenführer *[Signature]*

Beurlaubt den *24. 7.* 1943

Bitte Ansuchen bei Urlaub abzugeben.

Deutscher Industrie-Werkschutz
 Kreisverband
 Ependorf, Postamt 4-7
 Fernruf 47.00 12

De oorlog van Jan Van Den Avort

Deel II

Dinsdag 16 maart 1943

's Morgens afscheid genomen thuis en daarna vertrokken naar de markt van Turnhout.

7.15 u vertrokken naar Mol met mooi weder.

10.30 vertrokken uit Mol over Balen-Wezel waar we die ontplofte fabriek gezien hebben. Over Lommel en Hamont naar de grens van Nederland. We passeren Dubbel-Weert, Roermond, Geleen, Spaubeek, Hoensbroek en Heerlen waar bommen geworpen waren. Volgens we zagen was er schade aan de woonhuizen. Nu staan we in Duitsland. In Herzogenrath worden we gecontroleerd maar niet streng. Daarna gaat de reis verder via Kolscheid naar Aachen of Aken waar alles bijeenkomt. Daar moeten we zo maar 7 uur wachten. We kregen er als eten een flinke brok brood met veel boter en worst, en ook rapensoep. Om 23.30 rijden we dan Duitsland binnen. Het is nacht en we kunnen de namen van maar enkele steden lezen zoals Keulen en Dusseldorf waar flink gebombardeerd is geweest.

Woensdag 17 maart 1943

De rit gaat over Hannover waar mannen afstapten. Intussen is het licht geworden en ik heb enkele minuten zagezegd kunnen slapen. De reis verloopt vervolgens over Lerhte, Gleidinge en Broltsem waar we een vliegplein zagen met 3 toestellen. Nu volgen Weddel en Maagdenburg; hier stappen er ook af. Vervol-

gens over Biederits naar Dessau waar de grootste hoop afstapt. Nu naar Thiësen of ark, Belzig, Baitz, Brück, Borkheide met een vliegplein waar wel 30 vliegtuigen opstaan.

Onze reis vervolgen we over Seddin Michendorf, Rehbrücke, en zo naar de plaats van onze bestemming voor vandaag. Hier komen we aan om 19 uur. De barakken liggen midden in de bossen en zijn modern ingericht volgens de laatste modellen, grote hangaars met kamers van 16 man. Wij zijn van Ravels met Gust Lurinks, Gust Heylen, Frans Andriessen, Toon Aerts, Bert Schellekens, Frans Nauwelaerts, Vervecken en ik. En ook een Turnhoutenaar Jean Deroi.

Donderdag 18 maart 1943

We zitten in Potsdam. Dürgangsläger Rehbrüsee, en slapen op houten planken wat mij niets zegt.

Het eten 's morgens bestaat alleen uit koffie zoveel men wil. Voor het middageten moeten we één uur en half aanschuiven voor 1 kom soep met rodekolen erin, 2 sneden brood met saucis en boter juist genoeg om te smeren en ook 1 lepel gelei. 't Is goed maar spijtig niet veel.

's Avonds krijgen we niets. Per dag kunnen we 2 sigaretten bekomen voor 8 pfenning. We brengen den dag door met liggen, wandelen, roken, kaarten en mondharmonica spelen. Om 22.30 bed in.

Vrijdag 19 maart 1943

Opstaan om 7.30 uur. Koffie zoveel men wil 's Middags goede soep en brood met vlees, boter en gelei als gisteren en ook 2 sigaretten. Om 14.30 uur roept men ons allen af voor Spandau. Een konvooi van 90 man. We vertrekken over Charlottenburg,

Spandau West, Reichsportfeld en zo naar Spandau – Berlin. Na veel gesleur en gesukkel met mijn rugzak, waar een riem van gebroken is, kwamen we op onze bestemming aan. We krijgen soep met vlees en wortelen en een 1/4de brood met veel boter en vlees. Dit moet wel dienen voor deze avond en voor morgen vroeg. We moeten naar een nieuw lager ver van de stad met een trolleybus. De rit kost 15 pfenning. Om 19 uur komen we daar aan. De barakken zijn nieuw maar niet zo modern als in Potsdam. Geen centrale verwarming maar een stoof, dus wat slechter maar ook beter als we soms eens iets moeten bakken. De bedden zijn er wel veel beter en zijn voorzien van een slaapmatras en een koplussen met krullekes in. Er zijn ook 2 dekens. Om 21 uur gaan we slapen. We liggen weer allen bijeen.

Zaterdag 20 maart 1943

Om 6 uur wakker omdat we om 8 uur in de stad moeten zijn. Wij rijden er naartoe met de bus. Ginder aangekomen krijgen we lepel, mes, vork, kommetje en tasje. We moeten er aanschuiven om onze papieren te laten in orde maken en ook voor ons contract met de baas waar we maandag 's avonds om 17 uur moeten aankomen. We moesten er ook gefotografeerd worden maar het werd te laat voor de fotomeisjes. Om 15 uur hebben we eindelijk eten maar we hebben er wel meer dan een uur voor moeten aan schuiven voor wat petatten met een bolleke kipkap. We krijgen ook een rantsoenkaart en 10 Rm. We krijgen er meteen een half brood voor dat moet dienen voor vandaag en morgen. We krijgen maandag weer eerst brood. 's Avonds schrijf ik voor de eerste maal een brief naar huis.

Maandag 22 maart 1943

Om 7,30 uur opstaan. Eten, wassen, schrijven in dagboek en daarna onze zondagse klederen weghangen en bed opmaken. Om 17,15 naar de fabriek waar we aan de nachtdienst moeten beginnen. We zijn allen van de afdeling W.Z.P. of de afdeling waar men granaten draait, het is er als in een hel. De hitte, over de 1000 graden. Allen staan in hun overall alleen. Er zijn Russen, Duitsers, Hollanders, Vlamingen, Fransen, Denen, alle ras is er.

Ik moet aan een oventje van over de 1000 graden om granaten de kop te gloeien zodat er door de pres een kop kan in geprest worden. We moeten 12 uren werken. Ik zie enorm veel af van de hitte en we moeten nog niets anders doen dan alleen maar kijken om te leren. Even na middernacht worden we gefotografeerd om onze pas. 's Morgens om 6 uur hebben we gedaan. We gaan ons wassen omdat we zo zwart zien als duivels, het is immers duivelswerk. Om 7,30 uur 's morgens zijn we thuis en gaan we slapen. Allen klagen hun nood om ter hardst.

Dinsdag 23 maart 1943

We staan 's namiddags op om 14,30 uur, geradbraakt, niet weten waar het zit en ontmoedigd voor de nacht. We gaan recht met de bus naar de kantine waar het vandaag eens kermis is voor ons. We krijgen aardappelen met wortelen een stuk gehakt en goede saus. Daarna wit, echt wit brood met 300 gram confituur en 250 gram witte suiker. Daarna gaan we naar de hel. Daar gaat alles weer zoals gisteren. Om ander werk gevraagd maar geen gekregen, dat willen ze allemaal zegde hij ondanks al mijn lijden door blaren en er door aan mijn vingers. En toch zijn we

nog gelukkig tegen onze Russische medewerkers omdat zij niets van hun thuis afweten, niet kunnen schrijven, geen pakjes aankrijgen en niet vrij zijn als wij. Zij mogen niet met de bus mee maar moeten te voet met een wacht ernaast 3 kwartier marcheren. Ginder moeten ze ook 12 uren kloppen en dit met hun rantsoen. Dit zijn nu eens echte slaven of beestmensen er zit niets moed in, lachen kunnen ze bijna niet meer. En honger. Ik heb gezien dat in Berlijn een Rus de vuilnishopen afzocht en opat wat maar eten geweest was. Bedorven brood dat wij wegwerpen eten zij op. Ik gaf gisteren een Rus twee wafels en de sukkelaar kon niets zeggen van blijdschap, zijn ogen blonken als sterren. Dit staat misschien voor ons ook nog open maar toch zo erg niet vermits we nog naar huis kunnen schrijven en na een jaar in verlof mogen gaan. Maar dit zal een lang jaar zijn denk ik.

Vrijdag 26 maart 1943

Om 13,30 opstaan. Wafels eten waar de haar een vinger dik opstaat. Eerst afgeborsteld met een kleebrorstel en daarna op de stoof laten roosteren. Om 16 uur naar de kantine en gaan we soep eten met rapen en wortelen en witte kolen. We kregen ook 200 gram brood met een stukje platte kaas. We kregen ook een grote koek die van witte bloem gemaakt is en lekker. Op de fabriek zijn er geen granaten voor de oven en nu moet ik aan een kapmachien om staven in te duwen.

Zaterdag 27 maart 1943

...Op de fabriek weer naar de machine en de Vervecken kreeg een slag van een hamer en ligt in een gasthuis. Hoe het ermee is weten we niet....

Zondag 28 maart 1943

Van de Vervecken nog geen nieuws.

Maandag 29 maart 1943

We moesten om half 5 opstaan maar we sliepen tot kwart over 5 en we moesten om 6 uur beginnen. Op de fabriek werden nu weer dikke balken door gekapt. Een jongen uit Mechelen kreeg een blok op zijn voet en werd naar 't lager gevoerd. Ik kreeg er een op mijn vinger en ging me laten verbinden, dat doen ze hier goed. Ze wassen mijn vingers, die zo zwart zagen als van een neger, nog niet eens. Een windel er rond en klaar, ik kon terug gaan werken met veel pijn. Op de nacht van zaterdag op zondag, van 23 uur tot 00.30, maakten we ons eerste alarm mee dat bestond uit geweldig schieten, maar geen bommen.

Dinsdag 30 maart 1943

's Nachts om 1.30 uur weer luchtalarm voor de 2de maal; maar minder geschoten dan de 1ste maal. Geen bommen. Om half 5 weer opstaan en naar 't werk.

Van Vervecken nog geen nieuws.

Het begint stilaan te regenen.

Als het alarm is staan we allen op, doen onze beste klederen aan en nemen het voornaamste valies bij de hand.

Woensdag 31 maart 1943

Om kwart voor 5 opstaan en naar de fabriek, het is erg koud. Om kwart na 11 kreeg ik een staaf tegen mijn been met een snede van 3 cm lang en 1.5 cm diep. Eerst wilde ik nog voort werken

maar later, op aandringen van mijn makkers die er een sigarettenblaadje wilde opplakken tegen het vele bloedverlies, ging ik me toch laten verbinden en daarna naar de fabrieksdokter te gaan die mijn been verzorgde en er een krammetje opstak. "U geht arbeiten", zegde hij. Wat ik niet kon of deed. Terug naar de afdeling bij de "meister" die direct een briefje schreef dat ik naar de barak terug kon.

's Avonds nog wat gepraat over Jos Vervecken waar we nog niets van weten. Men heeft deze voormiddag één uur lang alle hospitalen, tot in Berlijn - Centrum toe, opgebeld. Nergens weet men iets. Zelfs de mannen die hem wegdeden nog niet, wat ons erg ongerust maakt over het lot van onze makker.

Vrijdag 2 april 1943

Eindelijk nieuws van Vervecken. Men zegt dat hij in een kliniek ligt in Berlijn en dat hij licht en zacht moet verzorgd worden.

Donderdag 8 april 1943

Wat eten en dan naar Berlijn gereden om onze kameraad Vervecken te gaan bezoeken in de Universitäts klinik in de Ziegelstrasse die we na enkele vragen direct vonden. Maar het was geen bezokedag en we konden terug. Het is er maar open : zondag, maandag, woensdag en vrijdags van 14 tot 15,30 uur.

Woensdag 2 juni 1943

Om 7 uur slapen na een nacht die goed voorbij is gegaan. Om 13 uur uit men bed en vuile soep gaan halen die we wel op moesten eten omdat er geen brood meer was wat voor kamer

8 een geweldige zwarte dag maakte. Er zijn verschillende jongens die plannen in hun hoofd hebben om zich hier of daar te verminken om niet meer te moeten werken.....

Donderdag 24 juni 1943

.....Van Gauwbergen werd naar het gasthuis gevoerd met 39,6 graden koorts en Heylen ligt in "Krankenrivier".

Dinstag 29 juni 1943

Geen nieuws van Van Van Gauwbergen.

Zaterdag 3 juli 1943

Ik heb een Radio met één post gekocht voor 40 mark en een elektrisch vuurke voor 13 mark. Doch dat werkt nog niet daar we geen elektriciteit hebben. Laten verplegen en om 21 uur slapen. We hebben ook bezoek gehad van Gust Lemmens en Julian Cleys van Ravels en Turnhout. Die ze uit Knokke naar hier gestuurd of verplicht hebben. Hij sliep bij ons in 't bed van Van Gauwbergen die nog steeds in 't gasthuis ligt.

Donderdag 8 juli 1943

Van Gauwbergen nog in de kliniek.

Zaterdag 10 juli 1943

5 Uur eruit. Weer aan pres 3 . Om 14 uur gedaan. Stortbad in onze flicker. Brood gaan halen, laten verplegen en eten halen. Soep van peeken en erwtjes en andere vuiligheid, Suiker en

vlees. Gisteren waren het petatten met vis en rabarberspijs wat heel of 't best was wat we in Duitsland gegeten hebben, met de pel en al aan, juist varkenspetatten. We hebben ze gebakken met boter op mijn electies vuurtje dat nu werkt.

Zondag 11 juli 1943

Om 8 uur eruit. Toontje bracht mijn pap aan 't bed en we vertrokken om 9 uur naar Staaken om de boeren af te gaan. Maar nergens kartoffelen. Doch in de week geraken we daar wel aan. Het gaat anders wat worden met ons met geen pakjes en geen brieven. We zitten nu allen bijna zonder brood en geen tabak

Maandag 12 juli 1943

9,30 Uur eruit. Klederen weghangen en 2 boterhammen gegeten. De mannen zitten ook zonder eten en tabak, het gaat er nogal. Men wacht tot een jongen zijn sigaret bijna op is om 't stompje. Daarna laten verplegen en eten halen. Wat het is voor vandaag ? Zuurkoolsoep met petatten. De petatten haalden we eruit en bakten ze.

Het is erg voor ons. Het laatste brood of 4 boterhammen is het eten voor 12 uur nachtslaven.

Dinsdag 13 juli 1943

Om 7 uur thuis. Slapen zonder eten want we hebben niets meer. Om 11 uur wakker worden van de vliegen of honger. Me wassen, eten halen. Het zijn wat pelkartoffelen met zuurkoolsoep als saus. We pellen de petatten en bakken ze. Zet de helft weg en laat me verbinden. Daarop ga ik met Toontje naar de boeren in Staaken om petatten maar geraken er nergens aan. We hebben

wel 2 stukken brood gekregen. Na lang lopen kwamen we bij een goede boerin denk ik want we kregen een half brood en ze vroeg of we 's avonds en 's zaterdags in den dag niet kwamen werken voor wat eten wat we zeker zullen doen.

Woensdag 14 juli 1943

Om 11 uur opstaan. Vannacht niet gaan werken omdat we geen eten hadden. Soep halen en wat gegeten. 's Namiddags nog wat naar de radio geluisterd en 's avonds gelei als frùchstùk. Daarna ga ik en Toontje en Bertje Schel nog eens den boer op doch weer niets en om 21 uur zijn we terug thuis. Onderweg hadden we ons dik gegeten in de bessen die langs de weg staan. Weer niet werken, geen brieven of pakjes. Om 1 uur alarm voor de 19de maal tot 1,30 uur.

Woensdag 21 juli 1943

5 Uur eruit. 2 Boterhammen gegeten. Arbeiten aan pres 1. De dag die schoon is gaat snel voorbij.
In Rusland wordt zwaar gevochten en Sicilie wordt ontruimd. Dus alles gaat naar 't einde.

Zaterdag 24 juli 1943

7,30 Uur eruit. Rap klaar gemaakt om naar den boer te gaan werken in plaats van naar de hel. We komen daar na een uur aan en krijgen 4 boterhammen met vet en hesp. Naar 't veld gevoerd met 't gerijken. Wat petatten uitgedaan en dan haver opzetten. Om 1 uur kregen we petatten met een ei en goede saus. Om 4

uur weer 4 boterhammen met vet en om 19 uur freiabend. Ik heb met een Russische krijgsgevangenen gepraat op 't veld, enen van Misau bij Charhow. Hij is al 9 maanden hier. Heeft in Stalingrad gevochten bij de pansterartillerie. 4 Maal gekwest wat ik gezien heb. In Oekraïne was 't beter dan in Duisland, zegt hij. In de winter niet werken en met den oogst van 8 uur tot 20 uur daarna spatsieren en drinken. Godsdienst was er geen omdat ze 't zo al goed genoeg hadden van eten en drinken. Hij liet zijn foto's zien van zen meisje wat een knap meisje was evenals de mijne. Het zijn ferm kerels die kameraden, nogal wat anders dan in al de gazetten van Russische krotten en vuil volk. Ik ben gelijk verbrand om men rug met in bloot lijf te lopen evenals Toontje. Ik ben ziek ook in men keel en kop en borst, maar we hebben toch eten.

Zondag 25 juli 1943

Den Heylen ligt weer in 't krankenrivier omdat hij op T.W.P. in een kelder onder de pres, 4 meter diep, viel. Erg is 't niet. Van Gauwbergen ligt nog steeds in de "Unfallenkliniek" met angina, besmettelijke ziekte. We moge hem niet zien of aanraken. Dat is verkropt heimwee.

Zaterdag 31 juli 1943

Om 7 uur thuis, gegeten en slapen tot 10 uur. Verplegen en dan om 12 uur pak ik en Bertje Schel de bus naar Dalgau en rijden naar Frits Kluche onze boer. We moeten in de schuur koren wegtassen na eerst petatten gegeten te hebben zoveel men wil met vleessaas en een gebakken ei. Om 16 uur krijgen we elk

4 boterhammen met boter en zwarte bessen gelei. Om 19 uur freiabend en 2 Juno sigaretten en pelkartoffele met melk.

Donderdag 16 augustus 1943

Om 23 uur het 32ste alarm tot 00,10 uur. We kruipen in de kelder met de valiezen en houden zelf de wacht buiten bij de Russinnen en kijken naar de vliegers die ze in de stralen hebben.

Dinsdag 24 augustus 1943

Om 15 minuten voor 12 alarm tot 5 over half 3. Geweldig geschut en bommen. 't Grootse alarm dat we tot hiertoe meegemaakt hebben 't duurde 2 uur en 55 minuten en bommen. Gans Berlijn staat precies in brand. Een vuurrode lucht en rook komt aan de fabriek aangedreven. Om 6 uur gedaan.

Zondag 29 augustus 1943

Willen naar de 6 uur mis gaan. Doch allen verslapen het want de nacht was zalig. We gaan echter naar de 7,30 uur mis met biecht en communie. Om 17 uur bollen we 't af naar Tempelhof waar de Tommies geweest zijn. Vanaf West-Kreuz tot Temelhof langs beide zijden van de S-Bahn, alles kapot, pannen van de daken, ruiten uit en uitgebrande huizen. Op Tempelhof alleen al ligt een plaats zo groot als Turnhout alles plat en zo is 't nog erger in Marienfelde. Marindorf waar een lager van 60 barakken ligt is uitgebrand en enkele Russinnen zijn dood naar 't schijnt. We hebben gezien dat schuilkelders ineen geduwd waren door den luchtdruk van de bommen. Het rookte nog om vele plaatsen van de ontelbare fosforbommen die werden uitgeworpen.

60 Vliegers van die terreuraanval werden naar beneden gehaald.....

Woensdag 1 september 1943

Om 15 voor 12 alarm, het 29ste. Eerst kalm en plots alle geweld. Het wordt een bombardement op grote schaal. Het brandt reeds volop. Meer dan 60 vliegers worden er gestraald 't Is mooi als ge 't kunt zien lijk wij. We hebben het volle zicht vanuit onze barak. Soms worden we weggeslagen bijna van de drukking in de lucht. Ineens een vlieger in de straal, komt naar beneden en is afgeschoten. Ene van de 47.

Volgens ons valt hij in Staaken juist achter ons. Ik kruip terug in men bed. Ik had men goede broek aan valiezen gereed en men frak aan. Om 10 over 2 af.

Zaterdag 4 september 1943

Vreselijke nacht. Alarm, het 30ste, en 3de bombardement dat wij meemaken. Om 23,20 uur alarm. Er komt echter niets tot 15 minuten later. De flak schiet rommelend in de verte tot plots vast bij ons de hel losbarst. Alle bed uit, valies gereed en klaar om buiten te wippen. Een Duitser, de wacht, roep "allen eraus und keller erein man gooit fosforbommen. We gaan niet doch een bewaker komt kolerig binnen. We lopen de kelder in en 't gaat er. Overall rond ons brandt het, het is grillig. Eindelijk is 't gedaan op 2,20 uur. Hevige branden overall. Wij werden nog goed bewaard God is er dankbaar voor. Hevige ontploffingen die 't plafond doen afbrokkelen doen zich nog voor. Heel de nacht door nog kleine ontploffingen die ons het slapen belemmeren. Om 7 uur staan we op we gaan goede havermoutpap halen en trekken naar 't fabriek waar we om 8 uur aanvangen. 2

Pressen draaien maar er zijn vele Duitsers niet hier. De S-Bahn is kapot op verschillende plaatsen. 2 Brandbommen zijn in T.W.P. gevallen doch daar is niets brandbaars. De ontploffingen waren van Siemenstad waar een groot fabriek is verdwenen. In Staaken is het bahnhof en zijn er huizen afgebrand door fosfor. In Halenfelde zijn er 200 Russen gedood in schuilkelder, zegt men.

Zondag 5 september 1943

Om 8 uur eruit. Gaan naar de bus om de 9 uur mis, doch kunnen niet in de bus en gaan terug. Eten en schrijf een brief naar huis. Dan gaan we naar de kwart voor 11 uur mis. Daarna weer naar 't lager. Eten, geschelde petatten en brood met boter. Om 15 uur trekken we der uit om naar Karel Buscijns te gaan doch de Strassenbahn doet het en om 16 uur, veel te laat, vertrekken we naar Siemenstad doch daar is 't niet veel, maar een stadje. Verder Jungferheide daar is alles kapot en brandt het nog. We hebben er ook een Engelse vliegtuig, of een deel ervan, gezien. Het was op een garage gevallen. Alles is stuk. Het doet een indruk op me die er de schrik voor de nachtdienst inbrengt. Als besluit zullen we voortaan in de kelder gaan. Om 18 uur thuis. Ik heb kaarten gehaald voor de kino en om half 8 zijn we er met ons 8. Ik, Heylen, Schellekens, Toontje Aerts, Bliekske, Nauwelaerts en de Veek. Ze spelen "Frauwen sind keine engelen". 't Is goed maar 't zou Vlaams moeten zijn. Als dat voorbij is gaan we naar den oude en zuipen maar wijn. We doen precies of we zijn in België aan 't kermis vieren. Doch we hebben die thuis in ons gedachte. Wat zal er dan gaan en denken aan ons. Met volle plezier gaan we naar huis en komen om 23 uur thuis en kruipen bed in en denken dat we weer een bombardement op komst is. Vele van die 8 moeten er 's morgens uit om te

werken, ik niet.

Maandag 6 september 1943

9 Uur eruit. Goed geslapen. Geen brieven voor de kamer uit België. Soep ga ik niet halen. Ik kook extra havermout. De foto's zijn thuis van gisteren doch ze zijn niet al te best. Nu pak ik alles in gereed om te vluchten als er iets gebeurd want de Pluym en de Witte Maes uit Oosthoven zijn hun spullen reeds kwijt in een bombardement. Vele jongens zijn zo getroffen in Mariënfelde en Mariëndorf en zo zijn er veel. die zo kunnen varen.

Donderdag 9 september 1943

Italië gecapituleerd zegt men om 2 uur. De tijd vliegt en 't is 6 uur zonder dat ik het weet. Het is waar van Italië en dat maak ons blijer en dichter bij huis.

Donderdag 16 september 1943

Om 23 uur het 32ste alarm tot 00,10 uur. We kruipen in de kelder met de valiezen en houden zelf de wacht buiten bij de Russinnen en kijken naar de vliegers die ze in de stralen hebben. Werken ga ik niet. Om 10,30 uur kom ik uit men nest. Vervecken is ook niet gaan werken en we maken samen ons bed in orde. Lakens en matras uiteengedaan maar geen luizen gevonden. Kamer 9 heeft alles opgestookt van de Luizen.

Zaterdag 18 september 1943

34ste Alarm van 2 tot 2,45 uur. Anders goed geslapen. Doch kom ik een klein half uur te laat. Pres 2 en 't gaat goed en om 2 uur hebben we gedaan voor vandaag. Nieuws niets. Eten: geen soep halen. Fruchstück, voor 1 dag brood met kummelworst. Om 18 uur gaan we nog eens naar den boer. Krijgen 3 boterhammen met vet en tomaten. Daarbij een zakje van 30 kg petatten. Om 21,30 uur kuipen we 't bed in met veel muziek en eerst nog een tijdje gespeeld op mondharmonica.

Zaterdag 25 september 1943

Om 7 uur zit ik in men nest. Slaap goed tot 14 uur. Werken ga ik niet. Geen enkele van ons. Om 11 uur krijgen we geheelonverwachts het 37ste alarm tot 11,20 uur. Geen schot of bommen. Ik bak een paar koeken van havermout met water wat prima lekker is. Ik zit zonder brood bijna evenals al de andere die bijna niets meer hebben.

Om 18 uur gaan we naar eer orkest avond van Willy Rockin. Iets geweldig goed en groot succes met manager en zanger Rob Davidsen, Mini Benini en tamboer Rene Desmuynck die speelden "Triple sec" enorm. Om 20 uur zijn we terug thuis. Buiten donderde het.

Zondag 26 september 1943

Om 10 uur eruit en naar de H. mis van 10,45 uur met communie. Toon gaat eten halen, gepelde petatten met ferm stuk vlees en pudding met hier en daar een rozijntje. Om 14 uur ga ik een brief schrijven naar huis.

Maandag 27 september 1943

Krabben en dabben en om 24 uur sta ik op en de vlooiën wippen eraf. 2 Uurtje geruild en de rest maar krabben. Overal jeukt het. Om 5 uur gaarne eruit. Naar T.W.P 't Is tegenwoordig stikdonker tot half 7. Aan pres 2 tot half 8 daarna naar de dodenpres 4 doch 't is er goed aan. Er wordt aan de zijpressen en presfuher geen aflossing meer gegeven. Om 14 uur komen er vele Russinnen aan in T.W.P. Zij moeten kijken om te leren pressen, nieuwe orde. Aan de knuppel staan de sukkels reeds. Om 14,15 uur, 't is zo om, gaan we naar 't lager.

Eten: Macaronisoep en gelei door Toontje gehaald.

Brief van thuis, eindelijk en van Van Herck die binnen 3 weken naar huis mag gaan.

Deroy heeft zijn dekens en matras buiten gegooi en heeft er 15 vlooiën afgehaald.

Dinsdag 28 september 1943

Om 22,30 uur alarm voor de 38ste maal. Ik slaap echter door op de planken van Deroy z'n bed. Om 5 uur eruit en niets stijf of niets. We zijn immers van staal. Weer aan pres 4, Eerst geen aflosser. Na 9 uur alle 3 kwartier één kwartier pauze. De meisjes staan aan knuppel, lijntjestrekken, granaten opladen, en klein preske, ook aan 't inschuiven achter de ovens staan ze te leren. Naar huis. Eerst brood halen voor Jean. Thuis pelkartoffelen met goede peekenssaus. Ik bak ze echter. Wit brood met worst. Stook men matras op en ga in mijn bed op de planken slapen in 't vervolg. Nog wat naaien en om 21 uur bed in.

Woensdag 29 september 1943

Om 5 uur eruit, goed geslapen in men plankenbed. Vlooiën pakken we zo maar van ons been of lijf en dekens. Triestig leven. Naar pres 4..

Zaterdag 2 oktober 1943

Om 5 uur eruit. Kom 10 minuten zu spâte. Doch Toontje heeft getikt voor me en ik kan aan pres 4 doch dat is niet zo erg meer, om de 3 kwartier een kwartier pauze. De tijd is zo om en om 14 uur hebben we gedaan. Er zijn van die Russinnen van 15 tot 17 jaar reeds 2 knuppelfuherressen en een klein pressfuherster. Het zijn anders moedige en mooie meisjes, doch zeer bescheiden en verlegen. Niet gepermanent en allen een doek om het hoofd. Ze hebben een flink voorkomen en houden van elkaar want als ze slapen liggen ze op elkanders schoot te rusten. Het zijn toch nog maar kinderen.

Dinsdag 5 oktober 1943

Op T.W.P. weer aan pres 4 waar gisteren een Belg zijn mannelijk geslachtzakje werd opengereten door de tong die ze uitrekken om onder de zijpres te komen. Ik sta daar ook aan, maar nu is er voor gezorgd en is 't beter. De nacht is verschrikkelijk aan vaak en de Russinnen zien verschrikkelijk veel af. Het is onmenselijk dat meisjes van 16 à 18 jaar slaven arbeid moeten doen.

Woensdag 13 oktober 1943

.... Als we aankomen is de barak van de Russinnen, die achter onze barakken staat aan 't afbranden. De Russinnen wenen omdat er zoveel in blijft. Gisteren heb ik voor de eerste maal Italiaanse krijgsgevangenen gezien op Speewerk. Alle mariniers met blauw kostuum en witte broek die er al lief uitziet.

Den Bliëk doet een uitvinding tegen vlooiën. Hij heeft een veel te grote overal de pijpen dicht laten naaien en zo zoekt hij er van bevrijd te zijn.

Woensdag 20 oktober 1943

Om 7 uur kom ik thuis. Buiten krachten val ik op mijn bed en slaap in één adem tot 13,50 uur. Eet men soep die niet veel was, doch ik heb geen brood meer en daarna schil ik petatten die half rot zijn en zet ze op om te koken. 't Weder is nog altijd mooi.

Vrijdag 29 oktober 1943

Goed geslapen en om 5 uur eruit. Naar T.W.P. Pres 4 zijpressen. De dag gaat goed tot op 't laatst. Het 2de laatste stuk. De Italiaan die met de tang rijdt kan niet meer, wankelend, hijgend onder het gebrul van de ovenman. "Laus, laus", krijgt hij met moeite het stuk op zijn plaats. Het laatste stuk trekt de ovenman van de plank. De Italiaan legt de tang neer. Hij snakt naar adem. De ovenman brult nog lelijker. Ik wil het stuk halen maar de ovenman legt het stuk terug goed. Ik ga naar mijn plaats en terwijl zakt de sukkelaar in mekaar. Den 2de in 3 dagen. "Schone arbeid". Naar huis onder den indruk van dit toneeltje.

Zondag 7 november 1943

Om 9,30 uur eruit. Naar de mis van 10,45 uur. Daarop gaan we naar "Neuer Ratskeller" Stamp van vissoep en petatten. Plat van het water dat er in gekookt was. Het sneeuwt hier al flink van deze morgen af en nu om 13 uur houdt het op. 't Is koud en we blijven in de kamer waar 't warm is. Haal middageten. Pelkartoffelen en stukske vlees. Bakken maar en eten goed. Daarop schijf ik naar huis en maak mijn overall. Berg mijn klederen op en nog eventjes naar 't liefje schrijven en dan bed in en boterhammen maken voor morgen. En daarop gaan we in kamer 7 een bijeenkomst houden voor nieuwjaar feest te vieren onderons in Berlijn. We komen overeen om 3 Mark de week bijeen te leggen en we begonnen met vandaag. We willen ieder een kilo witte koeken bons kopen en halen maar dat zal wat moeilijk zijn hier. Om 22,30 kruipen we er in.

Zondag 14 november 1943

Ging naar de 6 uur mis maar slaap tot 8 uur en ga naar de mis van 10,45 uur. Vandaar naar cinema "Havel" in de Havelstrasse. Aanschuiven tot 12,30 uur. 7 Kaartjes voor 't avond en men speelt "Und muziek spielt Dazu".

maandag 22 november 1943

Om 5 uur eruit. Goed geslapen en naar T.W.P. aan pres 4. 30 Minuten werken, 30 minuten rust. Krijgen geen soep omdat we zaterdag niet gewerkt hebben. De dag is zo om. Ik ga petatten koken en wil gaan schrijven doch alarm, het 50ste. Bombardement en in Spandau deze keer. Alles davert, brand en klettert. We raken niet in de kelder. De stukken van de afweergranaten vallen overal rond en 't is te gevaarlijk. Bommen vallen dichtbij. We liggen in de gang met onze valiezen. Al

regent het en is het donker toch wordt alles roodgekleurd van de branden rondom ons. Van 19,30 tot 21 uur duurt die hel. Iedereen is bang. Het is alsof alle duivels losbreken. 't Neemt af en 't is voorbij. Buiten alles in brand. 200 Meter van ons 3 branden. Het lager van de N.S.K.K. staat in lichtelaaie. De vlammen gaan hoog. Nu ga ik naar mijn liefje schrijven wiens brief ik mee zal kunnen geven zodat mijn goede ouders en zij gerust zullen zijn. Terwijl ik den brief schrijf ontploffen nog drie tijdbommen. Ze doen de barak hevig schudden. De deuren en vensters worden opengegooid. Weer alarm, het 51ste. Alles blijft liggen. De valiezen en de kelder in. 't Is spoedig voorbij, zonder meer. Gelukkig. Ik schrijf voort en eet men petatten, die ik voor 't bombardement aan 't koken was, op. Er komen berichten binnen. 't Rathaus in Spandau geraakt, 2 omnibussen stuk, ingang van onze fabriek getroffen en den electro van de fabriek stuk. N.S.K.K. lager op 300 m van ons in brand wat we goed zien vlammen. 't Fabriek van "Kaizers Kaffee Geschäft" is ook aan het branden geweest. We wachten op verder nieuws van onze kamermakker Frans Van Herrewegen, een Brusselaar, die naar Friedrichstrasse was om een pak af te halen evenals Patje die nog op de fabriek is en waar er vlakbij een gevallen is. Ik denk sterk aan huis en mijn liefje en aan mijn 2 makkers in 't gasthuis Gustje Lurinckx en Jos van Keesbeek. Gans verstoord, en daar de mannen nog niet thuis zijn, kruip ik om 23,30 uur in men bed. 't Patje is aangekomen. Op de fabriek is er niet veel geraakt, enkele de koude presserij. Buiten genoeg, het 't Bahnhof is geraakt, op Stresow plaz staat een huizenrij in brand en op het Rathaus ernaast is een springbom gevallen. Het dak is bijna gans weg en de muren zijn gescheurd, zegt hij

Dinsdag 23 november 1943

100 Mark opgestuurd naar huis.

Om 7 uur staan we op. De jongens van de nachtdienst komen thuis en ze hebben schrik gehad, evenals wij. Om 8,30 uur stempel ik na te voet gegaan te hebben tot op T.W.P. toe. Alles brandt nog. 't Rathaus is uitgebrand evenals 2 bussen die daar juist voorstonden. De houtzagerij aan de Klosterstrasse is ook afgebrand. Cinema Regina staat nog volop in vuur en vlam, evenals zoveel andere dingen. Overal ligt het vol brandbommen. Alles wat äuslander is komt te laat op de fabriek. Ook de Duitsers komen te laat en sommigen komen zelfs helemaal niet. De dag gaat snel voorbij. Ik los den uitpakker af. Om 17,15 uur naar 't lager. Van Herreweghe is om 13 uur thuisgekomen na van alles tegengekomen te hebben, want het heeft in heel Berlijn te doen geweest. Nieuws is er niet voor me. Ga mijn boterhammen maken en alarm, het 52ste. Laat alles liggen, neem mijn valiezen mee en loop naar de kelder. Ik betrouw het niet meer. Juist in de kelder of 't begint reeds met schieten. De kelder loopt vol. Ik zet mijn valiezen vooraan in den bunker. Vlak voor me zit de Barry, naast hem Mevrouw Neefs of madammeke, langs de andere zijde een jonge Russische vrouw met haar klein kind. Dit is de enige Russische. De andere mogen niet bij ons alleen de Fransen. Nauwelijks goed gezeten of het begint. Het bonkt, klettert en davert overal. Meteen is alles rood gekleurd. Spandau heeft er weer wat van. Er fluiten er weer een, ieder trekt zijn kop in en ...Bom. De kleine Rus begint te wenen bij iedere ontploffing die ons broek doet wapperen van de luchtdruk. Het zijn veel vliegers. En bommen!!!! De Russische vrouw begint te bidden in haar taal. Haar man ligt ziek in de barak. Ons madammeke vloekt van Godver...miljaar... men kluuten, smeerlappen. Kust haar kat en roept op haar man als naar haar hondje. Hier!!! Wij houden ons muisstil en denken aan huis en liefje. Het is begonnen om 19,30 uur. Om 21,30 uur eindigt het

bombardement. We verlaten de kelder en ...het is zo licht als in den dag. Alles ziet rood van de branden en er heerst een enorme brandgeur. Direct de kamer in en naar de W.C., want ik heb al tweedagen de scheiterij, en breek door mijn haastigheid de band van mijn overall. Binnen wordt er overlegt over den aanval. Kalk ligt beneden, verduisteringspapier en installage hangen er maar meer ook niet. Er is nog geen licht. 't Is nog niet voorbij en men begint weer te schieten, docht het blijft daarbij. Ik kruip terug in men nest maar betrouw men natuurlijke behoeften niet. Met een roodgekleurde kamer en blij van het meevallen, ga ik eerst God bedankend, mijn rust tegemoet.

Woensdag 24 november 1943

We slapen goed en om 7 uur staan we op. Maak op men gemak mijn boterhammen en mijn broek. Dan trappen we 't op ons gemak af. Van de bus is geen meerijden mee gemoeid, dus op ons gemak te voet naar T.W.P. Onderweg zien we weer van alles. In de statie van Spandau-West staan wagons in brand. Brandbommen met de macht. Nieuwe branden in Spandau. Stresowplatz. Waar wij vroeger onze sproedel gingen drinken, is het aan 't vlammen. Bahnhof Spandau-Berlin, waar het gisteren gebrand heeft, is nu plat gegooid. Op de fabriek zien we onze Hollandse kameraden, Russen en nog anderen bijeen staan met al wat ze nog hebben. Hun barakken of heel D.I.W.A.G. lager is op één uur tijd in puin vergaan. 't Is troosteloos, al die jongens te zien zonder eten of klederen, en dat voor de ganse dag en dan nog werken ook. Maar daar komt niet veel van. Al de ruiten van T.W.P. zijn kapot. Ook het dak is half kapot. 't Is er erg koud. Geen enkele Duitser die met de S-Bahn moet komen is er en ook geen enkele Hollander. Wij en de Russen doen niet veel af. Ik los den Barry af aan den oven. Op 't laatst

sta ik alleen zonde aflossing voor den oven omdat de Duitsers het van schrik het om 16,30 uur al afbollen. Ik maak me ook direct klaar en ga naar huis. Eén van de huizen aan 't Bahnhof, dat gisteren geraakt werd, staat nu in volle vlam. Ik moet naar de bakker doch moet gaan tot ik bijna de helft van de weg naar het lager heb afgelegd. Bij die Vlaamse haal ik 2.5 kgr brood. 1 Kilo voor mij en 1,5 kgr voor Vervecken. Thuis geen nieuws. Alles gesloten. Eten halen, soep en marmelade. De Russen en Tsjechen und Hollanders van D.I.W.A.G. zitten nu in Egelpfuhlstrasse. Snel boterhams maken en schrijven. Niemand is gerust. Alle zijn zenuwachtig. Als er om 19,30 uur nog niets is worden we weer op ons gemak. Schrijf in mijn dagboek en om 20,30 uur komt het 53ste alarm. Laat alles liggen wat ligt, snel mijn frak aan, regenjas, valiezen en de kelder in. Het begint met volle geschut doch het is echter zo voorbij en geen bommen dit maal. 't Stelt ons veel geruster en om 21,25 uur alarm af. Schrijf voort en nog eens voor de 20ste maal naar de W.C. en dan slapen.

Donderdag 25 november 1943

Fijn geslapen en om 5 uur roept men ons op. Doch allen blijven liggen tot 7 uur. Maken alles op ons gemak klaar. 't Regent dat het giet en te voet naar T.W.P. Onderweg brandt het nog. Op de fabriek is geen enkele Rus of Hollander en maar de helft van de Belgen, die dan nog om 9 uur aanvangen. De Duitsers zijn er ook maar de half. Den electriek is stuk en zo zitten we zonder werk. Kuisen of doen niets tot 14 uur. Dan beginnen we te pressen. Aan den oven aflossen en een half uurtje presfuhrer doch dat gaat niet te best. Om 17,15 uur gedaan. Nog steeds brandt het overal. Op Spandau markt is de nieuwe halte voor de bus. Na hard gewerkt te hebben geraken we in de 24ste bus.

Het volk is zenuwachtig en slecht gezind op de "Äuslanders" die het maar gedaan hebben. 't Huis een brief van huis. Anders niets. Voor 1 dag brood, wurst en soep. Nu staan we ook op rantsoen. Den tijd om iets te koken pakken we niet. Men is veel te zenuwachtig en men zit te wachten op het alarm. Er zitten er reeds velen in de kelder. Wat een leven. Ik speel er nog een paar deuntjes en als ik me dan klaar wil maken om te gaan slapen gaat het alarm af, het 54ste. Sofort de kelder in van 20,30 tot 21,00 uur. Enkele bommen veraf en blij dat het gedaan is. Nog eventjes naar de W.C. Dat is intussen al flink beter. Nu slapen met één sneetje brood en nog 2 voor morgen met worst als smeer.

Maandag 29 november 1943

Om 10 uur wordt ik wakker gemaakt. We moeten weer verhuizen. Om 15 uur komt een auto ons halen. Ik sta op, eet één boterham om mijn honger te stillen. De rest moet ik terug leggen voor morgen en deze avond nog. Wat een leven, wat een leven. 's Namiddags krijgen we nog eens pelkartoffelen met koolsaus. Ze smaken. Nu pak ik alles in. Om 16 uur komt de auto. Direct alle valiezen erop en enkele mannen rijden mee, ik ook, van voren op de slijkscherm om te zien of er niets afvalt. Zo rijden we in een koude wind naar ons nieuw lager. 't Eerste wat we zien is een sterke poort die ons als een kazerne of gevangenis voordoet. Allemaal in de bossen met macadamwegen. Ferme huizen waar we in moeten. Alles rap afgeladen en in de kantine gedragen en daar wachten op de andere makkers. Om 21 uur is alles klaar en moeten we met de lagerfuhrer, Peter, naar ons haus. Daar is 't fijn. Onderaan W.C., stortbad, waszaal. Op het gelijkvloers liggen we in een afdeling met kleine kamertjes van 4 man zonder deuren. Maar het is modern en 't doet goed zo

nog eens op resortbedden te slapen met een laken en nieuwe dekens die we juist gekregen hebben met nog een lepel, vork, mes en tas. Alles met het adres van het lager op. Arbeitsstad Grosse Halle. Wij hebben daar nog bij Blok 17 B – kamer 1 –bed nr 170. Later gaan we nog eens aanschuiven voor wat eten, maar niets meer zodat we hongerig te bed gaan en lekker dromen en slapen.

Dinsdag 30 november 1943

We gaan we niet werken vannacht en ik en Toon en Bertje rijden naar Dallgow naar onze boer. Honger kou en regen en we moeten ginder wachten omdat de chef en de Frau niet thuis zijn. Ze waren een pak voor hun soldaatsoon wegdoen. We gaan er intussen ene pakken om wat warm te krijgen en om 17,30 gaan we terug. Nu is den boer thuis. Toontje geeft wat koffiebonen af en ze zijn in den hemel. We moeten binnenkomen en buurten wat. 't Doet deugt, want we huiveren van de kou. We krijgen een boterham, 2 witte koeken, kom koffie met melk en 4 appels. Of we in de hemel zijn. Toon krijgt een brood mee met marmelade voor zijn koffie. En wij vet, een stuk van een Gans en een boterham met vlees en petatten. In orde. Nu kunnen we weg doch nu nodigt ze ons nog uit om met Weihnachten naar daar te komen. Ze bakt speciaal voor ons kuchen. Dat slaan we niet af en na ze nog eens hartelijk bedankt te hebben trappen we het af. We nemen de bus tot Klosterstrasse en vandaar is het te voet naar ons nieuw lager..

Donderdag 16 december 1943

9 Maanden van huis. Slapen, want ik ben op en 't is glad. Om

14 uur aufstehn, koolsoep eten met 500 gr wit brood, boter en worst en 2 brieven van thuis. Zelf schrijf ik niet en om 16 uur wandelen we weer af. Op de fabriek aan pres 4, nog kleintjes. Om 19 uur vooralarm. Alle licht uit. Om 19,20 uur het 59ste alarm. En 't zit erop. Een bombardement dat het klettert. In de kelder is 't benauwd. Soms schudt men den kelder weg en weer, 't licht verslapt en stof wordt door de luchtververser binnen geblazen. We zien mekaar nog juist zitten. Het fluit in de oren van de ontploffingen. Iedereen heeft schrik, ik ook. Om 21,16 uur is 't voorbij. God zij dank. We gaan de kelder uit en zien niets dan branden. In onze afdeling is boven alles wat voor lichtverduistering dient aan 't afbranden. Meer kan men er niet afstoken. Buiten T.W.M. is er een grote bom ingeslagen, vandaar dat dreunen, kleine T.W.M. is stuk, aan 't afbranden, Spreewerk in vuur. Stahl industrie eveneens, allemaal afdelingen naast de onze. In T.W.P., ons kot, is 't bezaaid met brandbommen, 10 tallen. Onze garderobe waar ons klederen hangen is ook aan 't branden, doch wordt door ons geblust. Nu wordt er niet veel gedaan. Om 24 uur beginnen we opnieuw, alles op ons gemak, tot 6 uur. In ons lager vernemen we dat ons vroegere lager "Egelsfuhl" niet meer bestaat. Geluk dat we daar niet meer waren anders hadden we alles kwijt geweest. De Russen en de Hollanders die vroeger in D.I.W.A.G. uitgebrand zijn hebben nu weer van de slag geleden. Arme sakkers. Blij dat we in 't bed liggen want de benauwdheid heeft in mijn benen geslagen.

Maandag 20 december 1943

Lekker geslapen tot ze ons om 4 uur eruit roepen. We staan op, eten wat, roken nog een sigaretje en wandelen af. 't Is fijn weer. Maneschijn en tussen die dennenbomen Romantisch en we fluiten naar 't werk. Op de fabriek pres 4, aflosser. Onze vroegere ovenman is er nog niet, die is bij 't laatste bombardement naar huis geroepen omdat zijn huis in elkaar gegooid was. Zijn vrouw zijn dochter van 20-jaar en zoontje van 15 jaar zitten er onder naar 't schijnt. Hoe het er mee is weten we nog niet. Als verrassing stelen ze mijn schoofzak, zodat ik mijn dag maar mager in zie. 4 Petatten heb ik nog en krijg 2 droge sneden van Gustje Lurinckx. Dus blij dat gedaan was. Ik ben ook eens naar de kleine T.W.M. gaan zien, 30 meter van onze kelder waar we toen zoveel schrik uitgestaan hebben maar als we 't nu zien is 't aan te nemen, de helft van alle afdelingen is te niet. Thuis in 't lager geen nieuws voor mij wat niet aange-naam is voor me. Zelf pen is naar Jos Van Loon met z'n "Van Saeftinge ploeg".

Vrijdag 24 december 1943

Om 3,15 uur eruit. Alarm, het 60ste, en bombardement vandaag in Berlijn. duurde nog eens tot 5 uur, dus waren we op tijd wakker. Doch slaperig kwamen we om 7 uur in T.W.P. aan. Pres 4. Er wordt niet hard gewerkt. Vele Duitsers zijn er niet. Als Weihnachtgeschenk krijgen we van de fabriek een gesuikerde "Stolle" of wit gesuikerd brood, lekker, van ongeveer 1 kilo. Daarbij nog buske milch, lekker, doosje sardientjes en 30 sigaretten, Duitse. Lekker want ik had honger en 't smaakte dus zeker. Vooravond van Kerstmis in de barak is het goed. Er is versiering van dennentakken en er heerst een kerststemming, maar was 't het maar in België en dan met ouders, broers, zusters.

De versiering bestaat uit groen en zilverstrookjes die de Tommy's uitgegooid hebben.

Zaterdag 25 december 1943

"Weihnachten", of Kerstmis. Mooi weder, niks koud een beetje zeveren. We gaan naar de H. mis van 7,30 uur. Biecht en Communie. De mis gaat als gewoonlijk, geen luxe, stalletje zeer gewoon en geen kerstliedjes te horen. Als de H. mis uit is rap naar 't lager amuseren ons wat en om 10,30 uur zitten we aan ons middageten in de kantine. Ook prima. Geschilde petatten, goede saus, stuk vlees en spinazie. Ook S.T. die weerwelkom is. Als dat op is maak ik en Toontje en Bertje ons klaar om naar onze boer te rijden waar we verzocht zijn. Om 15 uur zijn we er. Als éérste wat we zien is dat de schuur, waar de ganse oogst in stak, verbrand is door een brandbom en waar ze dan ook flink over ontdaan waren. Ze hadden nog ander bezoek en men zette ons aan tafel in de keuken, met een schotel witte gesuikerde koeken voor ons, 'krentenkoeken). of ze smaakten. Daarbij kregen we, om onder ons 3 te delen, een brood van 2 kilo, vet om te smeren, 1 kilo varkensvlees, ieder 9 appels en pakje sigaretten van 12 "Juno", dus goed. Van daar naar huis. Om 18 uur begint onder in de kelder een accordeon te spelen. Er wordt gedanst met Servische meisjes.

Donderdag 30 december 1943

Om 7,30 uur t bed in tot 14,30 uur. Dan koolsoep eten. Brood voor 1 dag, boter en worst. Nieuws, weer geen. Maak mijn schoofzak en 't begint volop gaan te sneeuwen. Om 15,45 uur stappen we weeral af. 't Is toch niet plezant zo dag of nacht te moeten werken zonder nieuws van thuis. Zo stappen we 't

nog maar eens naar T.W.P. pres 3 zijpressen zonder aflossing, dus blij dat 6 uur is want natte voeten en zere knieën van 't lang staan.

Vrijdag 31 december 1943

Om 7,30 uur thuis en gedaan met werken voor dit jaar. Gaan naar huis en ga slapen tot 14 uur. Dan pelkartoffelen eten met kolen en goede saus. Brood voor 2 dagen, boter en worst dat er direct achter zal gaan. Daarbij krijgen we voor onze nieuwjaar nog 2 flesjes "Schulss" alles vuil bier. 100ste Verjaardag van die brouwerij, en als we morgen de flessen terug brengen krijgen we er sigaretten voor. Voor de rest doe ik niets meer. Om 19 uur, na stortbad en toilet, naar de kantine waar door de Hollanders een cabaret wordt gegeven van 't ene jaar in 't andere. 't Is niet veel al zijn 't de "Flierefluiters". Om 15 voor 12 naar binnen en wachten nieuwjaar af om 12 uur.

Wordt vervolgt

Verbroedering Heemkringen

Op zaterdag 18 september is Heemkundekring Marcblas van Merksplas gastheer voor de 3de grensoverschrijdende verbroedering van heemkringen tussen Turnhout en Tilburg. Het doel van deze verbroedering is elkaar beter leren kennen in een rustige en aangename sfeer. Corsendonca neemt dit jaar voor de eerste keer deel. De deelnemende heemkringen zijn: Alphen, Arendonk, Baarle-Hertog/-Nassau, Beerse, Chaam, Goirle, Hilvarenbeek, Merksplas, Oud-Turnhout, Ravels en Reusel,

Programma:

13u00: Onthaal in de kapel van Merksplas-Kolonie (koffie met gebak).

(Deze kapel bevindt zich op het domein rond de strafinrichting, langs de baan van Merksplas naar Rijkevorsel. Een routeplan wordt nog bezorgd, want er zijn wegenwerken aan de gang).

Verdeling van de bezoekers in drie groepen, die elk drie wandelingen met gids doen in een synchroon doorschuifstelsel van 3 keer 1,5u (= 1u20 wandelen + 0u10 verplaatsen naar de volgende locatie).

- Het Vagebondjespad, een wandeling op het domein rond de strafinrichting.
- De Dorpswandeling, met aandacht voor de groei van een dorp, de kleine paadjes, de bouwstijlen, de dorpsfiguren, gewoonten en gebruiken.
- Carons Hofke, het gemeentepark waar je via het landschap kan terugkijken tot aan de motteburcht in de vroege middeleeuwen.

14u00: Vertrek van alle groepen naar de eerste locatie.

CORSENDONCA

15u30: Vertrek van alle groepen naar de tweede locatie.

17u00 Vertrek van alle groepen naar de derde locatie.

18u30: Verzamelen in de zaalkapel van Merksplas-Kolonie.
Gezamenlijke (brood-)maaltijd.

±20u Afsluiting

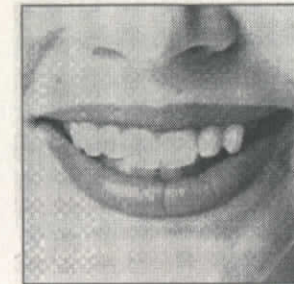
Deelnemen aan deze dag kan door overschrijving van 20 € per persoon op rekening 646-6074380-60 van Corsendonca of bij Bea Geudens in het Hofke van Chantraine, Kerkstraat 46 en dit vóór 15 juli 2004 zodat we tijdig het aantal deelnemers kunnen doorgeven aan de heemdekring van Merksplas.

Inhoud

Voorwoord	Blz. 01
Tijdens de oorlogsjaren	Blz. 03
Open Monumentendag Oud-Turnhout	Blz. 08
18de Eeuwse eigenaars te Oud-Turnhout	Blz. 11
De Oorlog van Jan Van Den Avoort Deel II	Blz. 21
Verbroedering Heemkringen	Blz. 51

delta lloyd

BELEGGINGSADVIES

ONS DOEL, UW GLIMLACH

**KANTOOR OOSTHOVEN
POLDERSTRAAT 29
TEL. 014/41 16 35**